

De Rat Von Münchhausen

Wat mag ik hopen?

Lezing door Marinke Marcelis

De Rat Von Münchhausen zal ons vanavond laten zien dat als er al hoop is, we ons aan onze eigen haren en met de nodige verbeeldingskracht uit het moeras omhoog zullen moeten trekken. Om daar een poging toe te wagen duiken we in de *Brieven over de esthetische opvoeding van de mens* van Friedrich Schiller (1759-1820). Daarbij ga ik in op de huidige tentoonstelling in Park *Rewriting The Future*, om tot slot een beroep te doen op twee meer hedendaagse denkers: Patricia de Martelaere (1957-2009), tevens romanschrijver en Judith Butler (1956-). Waarvan de eerste (in de teksten waar ik een beroep op zal doen) meer ingaat op het destructieve karakter van de esthetisch¹ gedreven mens en Butler een licht schijnt op het performatieve karakter van de gehanteerde vorm.

Over De Rat Von Münchhausen

Misschien wist hij niet dat hij zelf een rat was toen hij² zijn object van onderzoek in het glas met water liet zakken om wetenschappelijk aan te kunnen tonen dat een hoopvolle rat langer blijft watertrappelen dan een rat zonder hoop. Rustig bestudeerde hij hoe het dier binnen enkele minuten verdrong. Daarop liet hij een tweede 'proefdier' in het water zakken. Weer spartelde de door doodsangst bevangen rat enkele minuten. Nu werd hij echter, vlak voor hij leek te gaan sterven, aan zijn nekharen uit het moeras der wanhoop getrokken. Gedroogd, getroost en... opnieuw in het water gelaten. Trappelde het arme dier eerder slechts enkele minuten, door hoop bevangen, wist hij het nu uren vol te houden... zou de rat zich opnieuw uit het moeras weten te trekken?

Vanuit een meer formele inleiding komen we tijdens de lezing terug op hoe het af zou kunnen lopen met de Rat!

Wil je al meer lezen? Hieronder volgt een eerste inleiding en kun je lezen welke vragen op tafel zullen komen.

Bij de oude Grieken was volgens Schiller de geest nog niet van haar lichaam gescheiden: 'hoe hoog de vlucht van de rede ook was, steeds voerde zij het stoffelijke liefdevol met zich mee, en hoe fijn en scherp zij ook onderscheidde, verminken deed zij nooit'. Hoe staat het vandaag de dag met die twee krachten, met de 'alles verenigende natuur' en 'het alles scheidende verstand'? Hoe zijn ze op elkaar betrokken? Hoe harmonieus of gewelddadig is deze wederkerige verstrengeling anno 2024? Is het woord 'kunst' aan vervanging toe en kan de cultuur die ermee gepaard gaat dus wel wat 'esthetische speeldrift' gebruiken? En hoe gaan we daar dan mee om? Kunnen we zo de toekomst vanuit het hier en nu herschrijven? Wat vraagt dat aan reflectie op hoe we esthetisch oordelen? Op hoe we esthetisch selecteren? Op hoe we daar het gesprek over voeren? En van de omgang met onze verlangens om van betekenis te kunnen zijn binnen een gemeenschap? Kunnen we ons een gemeenschap voorstellen waarbinnen we ons allemaal thuis kunnen voelen? Of is dat wat al te utopisch?

Friedrich Schiller schrijft in zijn negende brief (het zijn er 27) dat 'alle verbetering in de politiek moet uitgaan van veredeling van het karakter', maar vraagt zich tegelijkertijd af: hoe kan dat onder invloed van 'een barbaars staatsbestel'? Hij zoekt daarop naar een weg die niet via de staat 'verstrekt wordt'. We moeten, aldus Schiller, 'bronnen ontsluiten die bij alle politieke verdorvenheid zuiver en echt blijven' en vindt de kunst daarvoor het instrument... Overigens niet omwille van de kunst, maar omdat we onze verbeelding nodig hebben om van ons 'egoïstisch en gewelddadig karakter', dat 'veeleer gericht is op vernietiging dan op behoud van de maatschappij' via de esthetische speeldrift toch een brug te kunnen scheppen tussen de 'heerschappij van louter krachten [natuur] en de heerschappij van wetten [moraal]'. De vorm van die brug functioneert als 'zintuiglijk pand van onzichtbare zedelijkheid'.

¹ Met esthetisch doel ik op het (Kantiaanse) 'schrone', niet op het mooie, noch op kunst, maar daar zal ik tijdens de lezing nader op ingaan.

² Geïnspireerd op Curt Richter (1894 – 1988)

Het was volgens Schiller ook de cultuur zelf, in zijn tijd, die de moderne mens zijn 'wond toebreacht'. Een wond die hij als volgt beschrijft: 'Terwijl op het ene gebied de welig tierende verbeeldingskracht het moeizaam tot bloei gebrachte zaad van het verstand verwoest, verteert op het andere gebied de geest der abstractie het vuur waaraan het hart zich had moeten warmen en waarmee de fantasie had moeten worden geprikkeld'. (Schiller, 2009)